Pedagogitzar la vida quotidiana?

Pedagogia i cultura han anat sempre de bracet. De fet, fins arribat el segle XX, els pensadors per antonomàsia de l'educació com una pràctica social indissociable de la condició humana han estat entre els grans de la filosofia, entre els clàssics del pensament. Parlem de Diotima de Mantinea, de Plató, de Hipatia de Alejandria, de Ramon Llull, de Montaigne, de Comenius, de Locke, de Kant, de Tolstoi, de Durkheim… Parlem d'una tradició pedagògica europea que simbolitza a la perfecció Kant quan afirma que "l'home només pot esdevenir home a través de l'educació"; o que "darrera de l'educació s'hi amaga el gran secret de la perfecció de la naturalesa humana"… Una tradició que estableix un vincle permanent amb l'ètica, ben explicitada en l'imperatiu categòric kantià: "Actua de tal manera que tractis la humanitat, tant en la teva persona com en la persona de qualsevol altre, sempre al mateix temps com a fi, mai simplement com a mitjà". Un humanisme que es va mantenir sense trencaments significatius fins a la dècada dels anys seixanta del segle passat. No és perquè sí que alguns han afirmat amb convicció que la pedagogia i l'educació universal són filles predilectes de la Il·lustració, de la seva aspiració al perfeccionament i al progrés, de la voluntat de regeneració de les persones i de les societats, de la confiança en la raó i en la llibertat, de l'entronització del mèrit, l'esforç i la responsabilitat personals en detriment de l'herència o de la sang, però també amb les seves parts fosques… Un metarelat de salvació, que desgraciadament no va saber esquivar la utilització desacomplexada i perversa per part dels diferents totalitarismes del segle XX, que van posar la ciència –també la pedagogia- al servei de la formació de "l'home nou" i d'una societat pretesament sense conflictes… D'aquí també el descrèdit, el desconcert i la crisi que el saber pedagògic va experimentar després de la II Guerra Mundial.

Les revolucions associades al maig del 68 van impactar en tots els àmbits de la cultura i de la vida, també en la pedagogia i en l'educació. Lyotard, en donar carta de naturalesa a la condició postmoderna, entonava les ensoltes de les diferents narratives de salvació, tant les de caire polític com religiós i, entre elles, l'antiga tradició pedagògica tan lligada a la filosofia política i moral. Una de les seqüeles d'aquesta mort serà l'inici d'un procés progressiu de pedagogització de la vida quotidiana i de la societat. Una altra en serà el decantament accelerat cap a una nova filiació tecnològica i utilitària que, molt sovint, acabarà convertint la pedagogia en una mena d'enginyeria i l'educació en una aplicació estricta de dissenys de laboratori. Dos processos que, d'alguna manera, es retroalimenten…

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

De tota manera, per a Ivan Illich, aquestes seqüeles ja havien estat alimentades per la pròpia modernitat, de manera que, més que un trencament amb la tradició anterior, aquestes derivades no serien sinó una sublimació descarnada d'uns corrents de fons que ara eclosionaven sense traves. Reinterpretant les paraules de Kant, Illich mostra com la modernitat havia anat convertint l'educació en una mena de religió mundial, amb els seus dogmes, els seus rituals, els seus sacerdots, les seves esglésies, les seves normes, els seus premis i els seus càstigs. Una fe i una manera de viure que tenien per déus el progrés i la felicitat personal, la integració plena en la vida professional i relacional, i l'harmonia social. Explica també que la tendència a la racionalització i burocratització de la vida i de la ciència era un element consubstancial a aquesta modernitat, que va acabar entronitzant la visió positivista, quantificable i mesurable del món i de les coses com a hegemònica en tots els àmbits i que, per a aquests objectius –els de pedagogitzar la vida quotidiana-, la ciència pedagògica podia esdevenir especialment útil.

De què parlem, però, quan fem referència a la pedagogització de la vida quotidiana?
Zufiaurre i Alonso, en l'article que signen per aquesta revista, "Obrir nous debats educatius: ¿per canviar o per negar el canvi?" afirmen que es tracta d'un territori pantanós que es caracteritza per estendre la lògica i les formes pròpies del món escolar, alguns comportaments i pràctiques, determinats coneixements i estratègies, "a d'altres esferes de la vida i a determinats espais laborals… fora del sistema escolar". Per a Jon Igelmo, a "Desescolarizar la vida" (2016), la pedagogització de la vida fa referència a la pretensió de "voler resoldre els problemes socials, econòmics, polítics, psicològics…" aplicant esquemes i estratègies pedagògiques, de manera que els ciutadans i les ciutadanes, grans i petits, acaben essent tractats i percebuts com a alumnes, en una relació jerarquitzada. Per a Biesta, a "El bello riesgo de educar" (2017), es tractaria d'eliminar tant com es pugui el risc que suposa sempre educar –dins i fora de l'escola-, per tal que tant l'educació com la vida esdevinguessin previsibles i controlables i els resultats programats s'assolissin de manera efectiva i observable… Comptat i debatut, doncs, pedagogitzar la vida quotidiana voldria dir traslladar a la vida i per a tothom la gramàtica que ha configurat l'escola i l'escolarització al llarg dels segles, des de l'enfocament general que parteix d'una relació asimètrica entre uns docents, que dominen els coneixements legítims i que estan investits socialment d'autoritat, i uns alumnes que aniran aprenent i que seran acompanyats i avaluats tothora, fins a les formes d'organització i gestió dels espais i dels temps. Pedagogitzar la vida quotidiana significa controlar-la per part

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

d’uns agents externs, considerats experts, tant pel que fa als objectius i conductes que es busquen com pel que fa als mètodes, tècniques, materials, estratègies i recursos a utilitzar en el procés; d’aquí que es faci referència explícita a la programació de l’acció a desenvolupar i a la mesura, si pot ser quantificada, del resultat assolit, a l’avaluació. Pedagogitzar la vida quotidiana voldria dir, finalment desviar l’atenció de la política, és a dir, de les relacions de poder, obviar les responsabilitats dels qui el posseeixen, i prescindir de la participació, la crítica i la voluntat de la ciutadania; en definitiva, prendre els ciutadans i les ciutadanes per menors d’edat, per infants que necessiten ser permanentment tutelats, vigilats, diagnosticats, orientats, corregits i castigats, si cal.

Des d’aquestes premisses, tota la vida de les persones podria ser objecte de pedagogització. Per exemple, la vida i les relacions a les llars familiars. Sovint, docents i tertulians presenten l’organització i el funcionament de les escoles, on el tracte és suposadament igualitari, on també suposadament només compten l’esforç personal, les pròpies capacitats i interessos, el mèrit, on els conflictes tendeixen a afrontar-se sense violència explícita, on els objectius a assolir estan clarament formulats i l’ambient és de control i mesura permanents, com els models que haurien de seguir els pares que vulguin fer dels seus fills i filles unes persones de profit.
La vida personal, des de l’alimentació, a la cura del cos i de l’esperit, és un altre territori propici a la pedagogització. En aquest cas, les xarxes socials hi juguen un paper destacat, amb munts de pàgines que mostren com ser més feliç, com portar una vida més sana, com relacionar-se amb el més enllà i amb la natura, com ser amatent a les pulsions interiors i a les emocions…

L’àmbit del lleure, des d’almenys Baden-Powell, té clara la seva vessant educativa. I, si bé és cert que l’educació en el lleure ha fet aportacions summament valuoses al camp escolar, en l’anomenada pedagogia del grup i del projecte, en l’escola activa, també és veritat que determinades organitzacions infantils i juvenils del lleure han calcat la sintaxi escolar en allò que té de més anacrònic i discutible.

Pel que fa al món laboral, fa molts anys que els teòrics de la reproducció i la correspondència ens van advertir de com els paràmetres escolars preparaven –sobretot a través del currículum ocult- per al taller i la fàbrica, per a la dependència i la submissió, per al control permanent… Ara hi podríem afegir que també l’escola prepara per a una flexibilitat i adaptabilitat extremes, per a un mercat desregulat i competitiu, on el que compta no és ni l’experiència, ni el treball artesanal ben acabat, sinó saber aprofitar les oportunitats, avançar-se als

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

competidors, inventar contínuament novetats i “tunejades”…

Ho veiem constantment en la política. Quantes vegades no hem sentit dir a dirigents de tots els nivells, quan volen justificar determinades decisions preses o volen resoldre problemes en la direcció que els abelleix, que el que caldria és “fer pedagogia”? Com un sinònim gairebé de propaganda, de seducció barata, d’imposició suau… Quantes vegades no hem vist que es tracta els ciutadans i electors com a menors d’edat, apel·lant als seus sentiments més primaris, assenyalant culpables per desviar l’atenció dels problemes de fons, ocultant informació o vestint-la de color de rosa, o manipulant-los descaradament seguint el mandat dels analistes i de les enquestes?

Zufiaurre i Alonso fan referència a una altra conseqüència d’aquesta progressiva pedagogització de la vida que és la devaluació dels sistemes educatius, immersos en un context on tothom es veu amb cor d’opinar i pontificar, on tot allò que és nou i atractiu, sense més, ha de ser acollit i posat en solfa si no es vol aparèixer com a antiquat i passat de moda, on la professió d’ensenyar pateix una desprofessionalització galopant.

Biesta, per la seva banda, ens fa fixar en l’impacte que aquesta pedagogització ha tingut en l’educació permanent, en l’educació d’adults. Començant pel canvi conceptual, propiciat per l’OCDE, d’educació permanent a aprenentatge permanent, d’arrel clarament economicista, en entendre l’educació com a construcció del capital humà necessari per a la nova economia globalitzada i mercantilitzada, com un procés d’adaptació de les persones a les demandes del mercat, i no pas com un dret de les persones. Però també amb la naturalització de la idea d’aprenentatge com si fos una necessitat i una obligació de les persones, una responsabilitat estrictament personal que faria que les que no aprenen o no volen aprendre siguin considerades handicapades, asocials o directament inservibles…

No, pedagogitzar la vida quotidiana no sembla una bona idea. Sobretot perquè va associada a una determinada manera d’entendre el saber pedagògic, la versió tecnocientífica, orientada des dels seus orígens al control i a la gestió del medi. També anomenada “pedagogia per objectius”, i d’alguna manera renascuda amb “la pedagogia per competències”, posa la màxima atenció en la formulació d’uns objectius de conducta que els educands haurien d’assolir amb les activitats i recursos adequats, i en un control de qualitat final, que mesuraria, de manera al màxim d’objectiva i precisa, els resultats obtinguts i el seu grau d’assoliment. Afortunadament, però, hi ha d’altres maneres d’entendre i practicar la pedagogia…